

Megjegyzések a marxizmus kritikájához

A közérthetőség kedvéért hamis, félreérthető tézissel kell kezdenünk. Így: a marxizmus a kapitalista társadalom legmélyebb leleplezése és legragyogóbb, legszenvedélyesebb apológiája. (Marxizmus alatt itt Marx élete művét értjük.)

Két fogalom használata miatt hamis, félreérthető és teljesen illogikus az állítás; ez a két fogalom: a „kapitalizmus” és a „társadalom”. Mindkét fogalom oly szervesen függ össze a marxista szocializmussal, hogy a marxizmus kritikájában rájuk építeni a marxizmus újabb igazolása, újabb apológiája volna. Tehát mindkét fogalom használatát ideiglenesnek tekintjük, és precíz értelmet csak akkor fog nyerni állításunk, ha a két fogalom nem-marxista értelmét meg tudtuk adni. Az emberi együttélés módjairól és formáiról beszélni „társadalom” helyett jóval körülményesebb, de összehasonlíthatatlanul precízebb, és ezért addig is felváltva fogjuk őket használni.

Ennek az alapbeállításnak megfelelően: a marxizmus kiinduláspontja, elvei, módszere vagy módszerei nem-egyértelműek, bevallhatatlanul ellentmondók, logikailag semmitmondók, amennyiben *egy egésznek* próbáljuk tekinteni. Márpedig a marxizmust a XIX. század emberi együttélése egyik leghatalmasabb belső és semmiképpen meg nem oldott, le nem győzött ellentmondásának művészi, félmorális és félvallásos kifejezéseként *egy egésznek* kell tekintenünk.

Ami a marxizmusban a hegeli dialektika átmentéseként és „talpára állításaként” szerepel, az megközelítőleg úgy fejezhető ki: mielőtt a dialektikát a talpára állította volna, gyors és legalábbis félig eredményes kísérletet tett a lefejezésére. A történelmi materializmus koncepciója, a marxista munkásmoz-

galmak atmoszférája és sorsa ennek a *történelmi tettnek* a megértése nélkül lehetetlen.

Ez a *tett*, a történelmi materializmus eredeti koncepciója csak mindig másodsorban és így is mindig csak töredékesen jutott a marxista mozgalmakban érvényre. Nem a marxista epigonok, szociáldemokraták, kommunisták és nem a jelentőségén túl felelőssé tett forradalmár Engels tagadta meg a történelmi materializmus: a társadalmi forradalom elméletének érvényét, hanem maga Marx. Ami a marxizmusból közvetlenül Marx munkásságán keresztül hatóerővé vált, az az epigonmarxizmus, az eredetinek letompított, felelőtlen formája, a fej problémájának nyugalmas burzsoá ignorálása. Ez a „történelmi materializmus II.” nem több már, mint a kapitalista vállalkozók életfelfogásának többé vagy kevésbé magas nivójú teoretikus kifejezése. Az alapépítmény meghatározza a felépítményt, ami aztán Engels szerencsétlen félreértése következtében azóta állítólag vissza is hat.

A jelentékenyebb marxistáknál aztán a kétféle marxizmus különféle ötvözetairől van szó. Az eredeti és az epigonmarxisták előtt nagyrészt ismeretlenül és kevés kivétellel tökéletesen megérthetetlenül maradt, nyugalomban hagyott marxizmusba kerülő úton, hátsó kiskapukon és mindenféle álneveken jutott be a teória felépítéséhez elengedhetetlenül szükséges szellemi mozzanat. Az osztálytudat és osztályöntudat fogalmától eltekintve tisztán csempészárúként; a fekete mint fehér és a küzdelem elől való kitérés mint osztályharc drapírozta magát.

A természettudományok szerepe az alap- és a felépítmény dinamikus rendszerében kezdettől fogva mindmáig tisztázatlan, ellentmondó, teljesen önkényes és pillanatnyi taktikai követelmények szerint előráncigált vagy háttérbe tolt figura maradt. (Meg kell jegyeznünk, hogy a Marx-kritika egész kevés kivétellel értetlenség tekintetében semmivel sem maradt hátra egyetlen lényeges ponton sem a Marx-apológia mögött.)

A termelő erő fogalma, amelynek funkcionális értelme kezdetben megközelítőleg tisztázva volt, amely az egész marxi alapépítmény-teóriának a dinamikáját adta meg, később ezt a funkcionális értelmét elvesztette és heterogén elemek gyűjtőfogalmává süllyedt. Eredetileg a munkamegosztás régi és új organizációs formáit, a régi és új felfedezéseket jelentette, dialektikus egységben azok emberi hordozóival és alkotóival (a legnagyobb termelő erő a forradalmi osztály!), míg később termelő erő alatt lehetett érteni termelőeszközt, gépet, emberi munkaerőt és elektromos dinamókat speciálisan, de mindenkor külön előrángathatóan a fogalom eredeti értelmét is.

(1934)